

## PROSTMODERNIZAM

Richard Devetak

(iz knjige "Theories of International Relations-  
-Third edition",  
Palgrave Macmillan)

Pripremila i uredila:

Selma Kunić

Postmodernizam ostaje kao jedna od najkontroverznijih teorija u humanističkim i društvenim naukama. Gotovo redovno, je optuživan za moralnu i političku delikvenciju. Uistinu, nakon terorističkog napada 11. septembra, određeni komentatori tog događaja su otišli toliko daleko, da su za to krivili upravo, postmodernizam. U vrijeme kada se moralna sigurnost nameće kao neophodnost, postmodernizam je vođen opasnom tendencijom prema ne samo moralnoj dvosmislenosti, nego čak i simpatiji prema terorizmu. Ako ništa drugo, ove apsurdne optužbe služe da dokažu centralnu tvrdnju postmodernizma, a to je, da su tvrdnje o znanju blisko povezane sa politikom i moći. Štaviše, kako je i James Der Derian provokativno istakao, bez obzira na razlike koje postoje između američkog predsjednika George W. Bush-a, i lidera terorističkih napada Osama-u bin Laden-a, oni su ipak ujedinjeni u svojoj moralnoj i epistemološkoj sigurnosti, upravo to uvjerenje da su njihove moralne i epistemološke tvrdnje neupitne, postmodernizam dovodi u pitanje.

Prije nego nastavimo, treba naglasiti činjenicu, da postoji veliki broj neslaganja kada je riječ o tome šta postmodernizam zapravo znači, a njegovo značenje je predmet rasprave, kako između njegovih zagovornika i njegovih kritičara, ali i njegovih zagovornika među-



sobno. Uistinu, mnogi teoretičari povezani sa postmodernizmom, ne koriste taj termin, već, preferiraju termine poput 'post-strukturalizam' ili 'dekonstrukcija', ponekad čak odbacujući i svaki pokušaj sveobuhvatnog označavanja ovog pojma. Stoga, umjesto, jasne i ujednačene definicije postmodernizma, u okviru ovog poglavlja usvojen je pragmatički i nominalistički pristup poimanja istog. Osim toga, teoritičari koji su svoja razmišljanja i pisanja okarakterisali kao postmoderna, poststrukturalna ili dekonstruktivna, u ovom poglavlju biti će oslovljeni kao postmodernistički.

Ovo poglavlje podijeljeno je na četiri glavna dijela. Prvi dio, bavi se vezom između moći i znanja u oblasti međunarodnih odnosa. Drugi dio, opisuje tekstualne strategije zastupljene u postmodernističkom pristupu. U trećem dijelu, razmotreno je pitanje odnosa postmodernizma i države. Posljednji, četvrti dio, opisuje pokušaj postmodernizma da preispita koncept političkog.

## Moć i znanje u međunarodnim odnosima

U okviru ortodoksnih, društvenih, nauka, znanje treba biti imuno na uticaj moći. Izučavanje međunarodnih odnosa ili bilo koje druge naučne materije, zahtijeva zanemarivanje vrijednosti, interesa i odnosa moći u cilju postizanja objektivnog znanja – znanja koje je oslobođeno od vanjskih uticaja, i bazirano na čistom razumu Kantov oprez da posjedovanje moći neizbježno kvari slobodu rasuđivanja, stoji kao klasični primjer prethodno pomenutog stanovišta. Upravo ovo stanovište, problematizirano je od strane Michaela Foucault-a ali i postmodernizma generalno.

Umjesto da proces proizvodnje znanja tretira kao kognitivnu, postmodernizam ga radije tretira kao normativnu i političku materiju. Foucault je želio vidjeti postoji li zajednička matrica koja bi povezala različita polja znanja sa jedne strane, i moć sa druge. Prema Foucault-u, postoji generalna konzistencija, koja ne može biti suzbijena na samo jedan identitet između načina interpretacije i operacija moći. Moć i znanje, međusobno se podržavaju i direktno impliciraju jedno drugo. Stoga je glavni zadatak vidjeti kako se operacije moći uklapaju u šire društvene i političke matrice modernog svijeta. Naprimjer, u djelu „*Disciplina i kazna*“ (1977), Foucault istražuje mogućnost da je evolucija kaznenog sistema blisko povezana sa društvenim nau-

kama. Njegov argument je da se „jedan proces ‘epistemološko-juridikalne (eng. *epistemologico-juridical*) formacije’ nalazi ispod historije zatvora sa jedne i društvenih nauka sa druge strane. Drugim riječima, zatvor je konzistentan sa modernim društvom i modernim načinima shvatanja ‘čovjekovog svijeta’“.

Ovakav tip analize oproban je i u okviru međunarodnih odnosa, od strane različitih mislilaca. Richard Ashley otkrio je dimenziju neksusa moći i znanja podcrtavajući ono što Foucault zove ‘pravilom imanentnosti’ između znanja države i znanja čovjeka. Ashley-ev argument, prosto konstatuje da je „rad moderne države zapravo rad čovjeka“. On želi demonstrirati kako ‘paradigma suvereniteta’ uporedno dovodi do izvjesne epistemološke dispozicije kao i izvjesnog učenja modernog političkog života. Sa jedne strane, postoji misao kako je znanje ovisno o suverenitetu „herojske figure razumnog čovjeka koji zna da uređenje svijeta nije ‘Bogom dano’, kao i to da je čovjek izvor svih znanja i da odgovornost pribavljanja značenja historije prebiva u čovjeku samom, te, da kroz razum čovjek može postići apsolutno znanje, apsolutnu autonomiju i apsolutnu moć“. Sa druge strane, moderni politički život upravo u suverenitetu pronalazi svoje konstitutivne principe. Država je začeta analogijom sa suverenim čovjekom kao takvim, koji je postojao i prije nje (države) a koji je vezan entitetom i koji ulazi u odnose sa drugim suverenim pojavama. Suverenitet se ponaša kao ‘uzvišena oznaka’, kako su to Jenny Edkins i Veronique Pin Fat kazale. Oboje, i čovjek i država označeni su prisustvom suvereniteta, što predstavlja kontrast međunarodnim odnosima koji su agresivno označeni odsustvom suvereniteta (ili alternativno postavljeno, prisustvom mnoštva različitih suvereniteta). Ukratko, i teorija i praksa međunarodnih odnosa, uslovljene su konstitutivnim principom suvereniteta.

## Genealogija

Važno je shvatiti pojam genealogije, obzirom da je ona kao takva, postala krucijalna u mnogim postmodernističkim perspektivama u međunarodnim odnosima. Genealogija je, najjednostavnije rečeno, pravac historijske misli, koji otkriva i registruje značaj odnosa na relaciji moć-znanje. Najpoznatija je, vjerovatno, kroz Nietzsche-ov radikalni napad na koncept porijekla. Kako to Roland Bleiker objašnjava,



genealogija „se fokusira na proces na osnovu kojeg je porijeklo konstruirano, i na osnovu kojeg je dato značenje određenom predstavljanju prošlosti, takvim predstavljanjima, koja neprestano vode našu svakodnevicu i postavljaju jasne granice političkim i društvenim opcijama“. To je historijska forma, koja historizira sve ono, za šta se misli da ide i van okvira historije, uključujući i one stvari i misli koje su zakopane, skrivene ili isključene iz perspektive na osnovu koje se historija piše i stvara.

U određenom smislu, genealogija se bavi pisanjem kontra-historija koje otkrivaju proces isključivanja i skrivanja i omogućavaju teološku ideju historije, kao unificirane priče koja se razvija sa dovitljivim početkom, sredinom i krajem. Historija, sa stanovišta genealogije, ne svjedoči postepenom razotkrivanju istine i značenja, prije bi se moglo reći, kako ona režira „neprestano ponavljajuću, predstavu dominacija“. Historija se nastavlja kao niz dominacija i nametanja u znanju i moći, i zadatak genealogista je da raspetljaju historiju i otkriju raznovrsne putanje koje su potaknute ili odbačene u konstituisanju subjekata, objekata, polja djelovanja i domena znanja. Štaviše, sa genealoške perspektive ne postoji jedna, velika historija, nego mnogo različitih, međusobno protkanih historija koje variraju u svome ritmu, tempu i efektima odnosa na relaciji moći i znanja.

Genealogija potvrđuje perpektivizam koji negira kapacitet historije da objektivno identifikuje porijeklo i smisao. Suština genealoškog pristupa nije u orijentaciji, jer isti potvrđuje ideju da je sve znanje situirano u određenom vremenu i na određenom mjestu, kao i to da znanje vrši problematizaciju isključivo iz jedne perspektive. Subjekt znanja, nalazi se i uslovljen je određenim političkim i historijskim konceptom, te je, ograničen na funkcionisanje sa određenim konceptima i kategorijama znanja. Znanje nikada nije bezuslovno. Kao posljedica heterogenizacije mogućih konteksta i pozicija, nastaje nemogućnost postojanja jedne, Arhimedovske perspektive koja nadmašuje sve ostale. Ne postoji 'istina', jedino takmičarske perspektive koje se međusobno nadmeću. U analizi rata u Bosni i Hercegovini, izvršenoj od strane David Campbell-a, u djelu „*Nacionalna Destrukcija*“ (1998), on potvrđuje prethodnu perspektivu. Kako nas David sa pravom podsjeća „isti događaji mogu biti predstavljeni na izrazito drugačije načine sa znatno drugačijim efektima“. Uistinu, rezultat njegove analize je taj, da bosanski rat može biti spoznat *samo* kroz perspektivu.

U odsustvu univerzalnog referentnog okvira ili jedne, sveobuhvatne perspektive, ostaje samo množina perspektiva. Kako Nietzsche objašnjava: „Postoji *samo* perspektivno viđenje, *samo* perspektivno razmišljanje“. Moderna ideja ili ideal objektivne, sveobuhvatne perspektive, svrgnuta je u postmodernizmu, Nietzsche-ovskom spoznajom da uvijek postoji više od jedne perspektive i da svaka od tih perspektiva utjelovljuje određeni skup vrijednosti. Štaviše, suština svih perspektiva *nije* u tome da nude različite poglede na isti, ‘realni’ svijet. Sama ‘ideja’ ‘realnog svijeta’ ukinuta je u Nietzsche-ovoj misli, ostavljajući *samo* perspektive, *samo* interpretacije interpretacija ili prema Deridda-ovom terminu *samo* tekstualnost.

Međutim, o perspektivama ne treba razmišljati kao o optičkim uređajima koji služe svrsi shvatanja ‘stvarnog’ svijeta, kao što je to teleskop ili mikroskop, naprotiv, o njima treba razmišljati kao o vrloj materiji stvarnog svijeta. Za postmodernizam, praćenje Nietzsche-ovog shvatanja perspektiva od krucijalne je važnosti prilikom konstituisanja stvarnog svijeta, ne samo zato što su one jedini pristup istome, nego i zbog toga što su one njegovi osnovni, suštinski elementi. Temelj ‘stvarnog’ svijeta skrojen je od perspektiva i interpretacija, pri čemu ni jedna od njih ne može tvrditi da odgovara suštini stvarnosti, ili da postoji tek-tako, ali također ni da je iscrpna. Shodno navedenom, perspektive su dakle, sastavni predmeti i događaji usmjereni u pravcu izrade ‘stvarnog svijeta’. Zapravo, treba reći kako i ne postoji predmet ili događaj izvan ili prije perspektive ili narativa, niti je takvo nešto postojalo prije njih. Campbell objašnjava da je nakon Hayden White-a narativ postao središte, ne samo razumijevanja nekog događaja nego i nastanka istog. To je ono na šta Campbell misli pod ‘nativizacijom stvarnosti’. U skladu sa takvim konceptom, događaji stiču status ‘stvarnog’, ne zato što su se samo desili, nego zato što su ostali upamćeni i na taj način osigurali svoje mjesto u okviru narativa. Shodno tome, narativ nije puko prepričavanje događaja iz prošlosti, naprotiv, on je sredstvo kojim se nekom događaju daje status stvarnosti. Istini za volju, historijski narativi također imaju vitalnu političku funkciju u stvarnosti; jer mogu biti iskorišteni kao izvori u savremenim političkim poteškoćama.

Događaj nazvan „11. septembar“ potvrđuje prethodno navedenog. Postavlja se pitanje, kako ga je najbolje koncipirati i predstaviti? Kao akt terorizma, kriminalni čin, čin zla, čin rata ili čin osvete? Može-



da se o njemu primarno misli kao o Islamo-fašizmu ili kao o sukobu civilizacija, ili pak kao o nepredviđenom, neželjenom događaju koji ne donosi ništa osim negativnih posljedica. Nadalje, koji su to akti činjenja i nečinjenja koji su doprinijeli konstituisanju ovog događaja? Da li je „11. septembar“ počeo u 8:45 ujutru kada je avion leta broj 11 „American Airlinesa“ prošao kroz, i srušio sjeverni toranj WTC-a (*World Trade Center*), ili u 7:59 ujutru kada je avion poletio iz Bostona? Da li je ovaj događaj započeo kada su njegovi počinioci započeli sa planiranjem i pripremama za napad? Ili je ipak, sve počelo čak i ranije kao reakcija (iako neopravdana) na američku politiku prema Bliskom Istoku? Sva ova pitanja jasno ukazuju da je ovaj događaj nastao u takvom narativu koji mu daje značaj tek onda kada ga se integriše u sekvencu sa svim ostalim događajima.

Može biti i to da se, kako je to rekla Jenny Edkins događaji poput pomenutog, ne mogu iskusiti niti u jednom normalnom, uobičajenom smislu. Prije bi se moglo reći da oni prevazilaze iskustvo i naše, normalne socijalne i lingvističke okvire. Bez obzira na to, prema Campbell-u uvijek će biti poteškoća u definisanju značaja „11. septembra“. On baš poput Edkins, upozorava na ishitrene pokušaje ispravke značaja ovog događaja. On naročito prikazuje, kako, bez obzira na to što Bijela kuća ističe jedinstvenu i do sada neviđenu prirodu napada koji su se desili „11. septembra“, ‘rat terorizma’ ipak vraća utvrđenim, stranim, vanjskim politikama; njegovim riječima, to se transformisalo u Hladni rat. „Ovaj povratak prošlosti znači da sada postoje drugačiji neprijateljski objekti, drugi saveznici, ali istu strukturu povezivanja sa svijetom kroz vanjsku politiku“. Cynthia Weber upotrijebila je sličan argument, sugerišući da „Pearl Harbor“ napad od 7. decembra 1941. godine pruža interpretativni okvir za spreman odgovor Amerike na događaje današnjice. Na taj način značenje „11. septembra“ bilo bi izjednačeno sa onim koje ima 7. decembar. U vezi sa navedenim, za postmodernizam, predstavljanje bilo kojeg političkog događaja uvijek će biti podložno različitim, kompetitivnim, tumačenjima.

Genealogija je podsjetnik na suštinski agonizam u historijskom formiranju identiteta, jedinstva, disciplina, subjekata i objekata. Iz ove perspektive, „sva historija, uključujući i proizvodnju reda, shvata se u smislu beskrajnog političkog sukoba moći višestruke volje“. Metafore ratova i bitaka su krucijalne za genealogiju. U nizu predavanja održanih na Collège de France 1975. i 1976. godine pod nazivom

„Društvo se mora braniti“, Foucault koristi genealogiju kako bi vršio analizu odnosa moći u državi. On istražuje historijsko-politički diskurs koji datira od kraja građanskih i religijskih ratova u šesnaestom stoljeću, diskurs prema kojem se rat shvata kao „trajni društveni odnos i kao neizbrisiva osnova svih odnosa i institucija moći“. Ovaj diskurs, prisutan je i okviru učenja Sir Edward Coke-a, John Lilburne-a i Henri Comte de Boulainvilliers-a, te je, u pitanje doveo preovladavajuću pretpostavku a to je – da je društvo mirno. Umjesto toga, ispod mira i mirnog reda društva podvrgnutog vladavini prava i zakona, postavljenog od strane filozofsko-pravnog diskursa pomenuti (historijsko-politički) diskurs, prema Foucault-u doživljava „određenu vrstu primitivnog i neprestanog rata“.

Foucault je ovaj diskurs okarakterisao pomoću inverzije poznate Clausewitz-ove tvrdnje koja kaže da je „politika nastavak rata ali različitim sredstvima“. Foucault je dakle želio analizirati, kako se rat počeo posmatrati kao prikladnim načinom opisivanja politike. On je zapravo želio znati u kojem trenutku je politička misao počela da zamišlja, možda čak i protivno svojoj suštini, da rat služi kao princip analize odnosa moći u političkom poretku. Za ovakvo, konfliktno razumijevanje društva, može se reći da je jednako u suprotnosti i sa Kant-ovskim liberalizmom i Hobbes-ijanskim realizmom. Zapravo, na koncu, postaje izgledno da je takvo razumijevanje nagovještavalo naglasak koji je Nietzsche stavljao na poteškoće. Politička moć, uspostavljena i legitimisana u suverenoj državi, ne okončava rat; naprotiv, i „U najmanjem od svojih zupčanika mir (ipak) vodi tajni rat“. Ovaj ‘ratni diskurs’ postavlja temelj takvoj binarnoj strukturi, prožetoj kroz civilno društvo unutar kojeg se jedna grupa u neprestanoj borbi suprostavlja drugoj.

Nadalje, Foucault tvrdi da je jedan od eksplicitnih ciljeva genealogije „sistematsko razdvajanje identiteta“. Shodno tome, tvrdi kako u ostvarivanju tog cilja učestvuju dvije dimenzije, pri čemu prva podrazumijeva da ovaj cilj ima svrhu na ontološkom nivou, tačnije da izbjegne zamjenu uzroka efekata (metalepsa). Ona, dakle, ne posmatra identitet ili sredstvo kao dano, već nastoji da objasni sile koje ih garantuju kao očigledne. Shodno tome, identitetili sredstvo je *efekat* koji treba biti objašnjen a ne pretpostavljen. To znači i odupiranje iskušenju da se suština pripisuje stvarima ili događajima u historiji, i zahtijeva transformaciju pitanja „šta je?“ u „kako je?“. Za Nietzsche-a i Foucault-a, a samim time i za postmodernizam generalno, važnije



je odrediti koje su to sile koje oblikuju događaj ili stvar, nego pokušaj identifikacije njegove sakrivene, čvrste suštine. Sa druge strane, postoji i dimenzija koja polazi od toga da ovaj cilj ima etičko-političku svrhu u zadataku problematizacije preovladavajućih formacija identiteta, koje djeluju normalno ili prirodno. Osim toga, u odnosu na prvu, ova, druga dimenzija odbija koristiti historiju u svrhu afirmacije sadašnjih identiteta, i umjesto toga preferira da je koristi u svrhu remećenja tih identiteta koji su postali dogmatizovani, konvencionalni ili normalizovani.

Dobar primjer ove genealoške metode nalazi se u analizi Maje Zehfuss o „11. septembru“ i ratu protiv terorizma. U ovoj analizi, ona dovodi u pitanje pretpostavke o jedinstvenom djelovanju io odnosu između uzroka i posljedica. Ističe da, podrazumijevati da je događaj poput „11. septembra“ bio napad na *Zapad*, kao što to rade vlade SAD i Velike Britanije, znači ignorisati dvosmislen karakter Zapadnog identiteta. To zapravo znači da se ignoriše činjenica da se i zemlje Zapada smatraju saučesnicima sa tehnologijom i počiniteljima napada. Osim toga, ignoriše se i političko neslaganje sa onima koji ne žele da se sjećanje na mrtve koristi za nastavak nasilja. Prateći Nietzsche-a, Zehfuss također preispituje razmišljanje o uzrocima i posljedicama; „Uzrok i posljedica se ... nikada ne mogu tako lako odvojiti“ kao što se to možda čini. Na primjer, vlade koje vode takozvani ‘rat protiv terorizma’ polaze od toga da je „11. septembar“ taj koji ga je zapravo izazvao. Čini se kao da je „11. septembar“ bio ‘bezrazložni uzrok’, ili kao da “Ne postoji prahistorija događaja koji su se desili 11. septembra, koja bi bila relevantna“, riječima Judith Butler. Međutim, treba naglasiti kako ovakav stav ipak zanemaruje dobar dio prethodne političke historije, koja je od suštinskog značaja za svako adekvatno razumijevanje (određenog događaja).

Međutim, bilo bi pogrešno misliti da se genealogija fokusira samo na ono što je zaboravljeno. Shodno tome, Zehfuss skreće pažnju i na politiku pamćenja, koja ističe da i Osama bin Laden i predsjednik George W. Bush imaju istu želju, isti cilj, a to je da svijet pamti događaje od „11. septembra“. Pri čemu, Bin Laden želi da ono što ostane u njihovom sjećanju bude ponižavanje hiper-moći (eng. *hyperpower*), dok Bush želi da svijet pamti gubitke nevinih života. Zehfuss ponovno naglašava, vraćajući se na suštinu politike pamćenja da i jedan i drugi „imaju interes da ovi događaji ostanu u našem sjećanju“, a njegov argument je, da je „specifičan način na koji se upotrebljava sjećanje,



postao izuzetno politički moćan“, naročito u Sjedinjenim Američkim Državama, gdje je Bijela kuća iskoristila sjećanje na „11. septembar“ kako bi opravdala ne samo, ograničavanje građanskih sloboda *kod kuće* nego i agresivni vojni odgovor prema vani. Njena poenta je da trebamo zaboraviti dominantne narative prije nego možemo shvatiti šta je ono što „11. septembar“ čini posebnim događajem.

Upravo kroz takve genealoške analize možemo razumjeti Foucault-ov pokušaj ‘pisanja historije sadašnjosti’. Historija sadašnjosti pita: Kako smo postigli da sadašnjost izgleda kao normalno ili prirodno stanje? Šta je zaboravljeno a šta se pamti u historiji kako bi se legitimisala sadašnjost i sadašnji, trenutni pravci djelovanja?

Jedna od važnijih spoznaja postmodernizma koja se fokusira na međusobnu povezanost moći i znanja i ima genealoški pristup, jeste da – mnogi od problema i pitanja koji se proučavaju u okviru međunarodnih odnosa, nisu *samo* pitanja epistemologije i ontologije, već su i pitanja *moći* i *autoriteta*; oni se zapravo bore za nametanje autoritativnih tumačenja međunarodnih odnosa. Kao što je sam Derida rekao u izjavi koju je dao nakon „11. septembra“, a povodom događaja koji su se tada desili: „Pored ostalog, ovdje također moramo prepoznati strategiju i odnose moći. Dominantna sila je upravo ona koja uspijeva da nametne, pa samim time i legitimno, legalizuje...na nacionalnoj ili svjetskoj sceni, terminologiju, a time i interpretaciju koja joj najviše odgovara u datoj situaciji“.

Sljedeći naslov opisuje strategiju koja se bavi destabilizirajućim dominantnim interpretacijama, uz prikaz, kako svako tumačenje sistematski ovisi o onome za šta ne može biti odgovorno.

## Tekstualne strategije postmodernizma

Der Derian tvrdi da se postmodernizam bavi razotkrivanjem „tekstualne interakcije koja stoji iza politike moći“. Možda bi čak bilo bolje reći da se postmodernizam bavi razotkrivanjem tekstualne interakcije *unutar* politike moći, jer bi bilo prirodnije reći da je dejstvo tekstualnosti od suštinskog značaja za politiku, prije nego sa ostaju *iza* nje. ‘Stvarnost’ politike moći, kao i bilo koja društvena stvarnost uvijek je unaprijed utemeljena kroz tekstualnost i napisane modele njenog predstavljanja. U tom smislu, David Campbell se poziva na ‘pisanje’ sigurnosti, Gearóid (ail) Tuathail upućuje na ‘pisanje’ global-



nog prostora, dok se Cynthia Weber referišena ‘pisanje’ države. Sa time u vezi, nameću se dva pitanja: (1) šta se uopšte podrazumijeva pod tekstualnom interakcijom? i (2) kako i koristeći koje metode i strategije, postmodernizam nastoji otkriti ovu tekstualnu interakciju?

Tekstualnost je zapravo uobičajena postmoderna tema, i to uglavnom proizilazi iz ponovnog definisanja ‘teksta’ u *Gramatologiji* (1974) koje je izvršio Derrida, a od važnosti je razjasniti i šta to Derrida podrazumijeva pod ‘tekstom’. Dakle, on, značenje teksta ne ograničava samo na književnost ili puki domen ideja, kao što su neki pogrešno mislili, naprotiv, on radije upućuje na to da je i sam svijet *takođe* tekst ili što je još adekvatnije, da je ‘stvarni’ svijet konstituisan kao tekst, i da se „niko ne može pozivati na tu ‘stvarnost’ izuzev unutar interpretativnog iskustva“. Postmodernizam čvrsto stoji pri mišljenju, da je interpretacija neophodna i fundamentalna za konstituciju društvenog svijeta, i upravo iz tog razloga Derrida citira Montaigne-a koji kaže da je: „Potrebnije tumačiti tumačenja, nego tumačiti stvari.“ “Tekstualna interakcija’ poziva se na dopunjujući i međusobno konstitutivni odnos različitih tumačenja u predstavljanju i formiranju svijeta. Shodno tome, u cilju zadirkivanja tekstualne interakcije, postmodernizam razvija strategije *dekonstrukcije* i *dvostrukog čitanja*.

## Dekonstrukcija

Dekonstrukcija bi se mogla opisati kao opšti način *radikalno-uznemirujućeg*, i smatra se stabilnim konceptom, odnosno konceptualnom suprotnošću. Poenta dekonstrukcije je, da prikaže efekte i troškove koji su nastali usaglašavanjem različitih koncepata i spajanjem suprotnosti, odnosno da otkrije parazitski odnos između suprotstavljenih pojmova, i shodno tome pokuša zamijeniti njihova mjesta. Sudeći prema Derrida-i, konceptualne suprotnosti nikada nisu *samo* neutralne, već su neizbježno i hijerarhijske. Jedan od dva pojma u određenoj suprotnosti, uvijek će biti privilegovan u odnosu na drugi. Suština prikazanog, privilegovanog položaja jednog pojma u odnosu na drugi, proizilazi iz navodnog prisustva određenog svojstva, punoće, čistoće ili identiteta jednog pojma, koje drugi nema (na primjer, suverenitet nasuprot anarhiji). Osim toga, dekonstrukcija nastoji prikazati da su takve suprotnosti neodržive, jer svaki pojam

već i uvijek zavisi od drugog. Dakle, odabrani odnosno, glavni pojam, stiže svoju privilegiju već samim odbacivanjem svoje ovisnosti o drugom, podređenom pojmu.

Iz postmoderne perspektive, naizgled jasna suprotnost između dva pojma zapravo nije niti jasna niti suprotna (opoziciona). Derrida čestogovori o pomenutom, na način da to definiše kao odnos strukturalnog *parazitizma* i *kontaminacije*, budući da je svaki termin strukturalno povezan sa drugim. Razliku između dva suprotstavljena pojma ili koncepta uvijek prati, jedva vidljiva razlika *unutar* svakog od tih pojmova. Dakle, suština je da niti jedan od više različitih pojmova, u svojoj interpretaciji nije čist, samostalan, kompletan i potpuno izolovan od drugog pojma, bez obzira na to koliko se jedan pojam u svojoj *predstavi* doimao kao takav. Nadalje, to podrazumijeva da ukupnost bez obzira na to da li je konceptualna ili društvena, nikada nije potpuno prisutna i pravilno uspostavljena. Štaviše, čista stabilnost, ne postoji, može se reći da postoje samo više ili manje uspješne stabilizacije, budući da u strukturi suprotnosti (opozicije) ipak postoji određena količina 'igre' ili 'davanja'.

Kao opšti način uznemirujućeg, dekonstrukcija posebnu pažnju posvećuje pronalaženju onih elemenata nestabilnosti ili 'davanja' koji neizbježno prijete bilo kakvoj vrsti totaliteta. Neovisno o tome, ona (dekonstrukcija) ipaku obzir mora uzeti stabilizaciju, odnosno njene efekte. Upravo ta jednaka posvećenost poništavanju odnosno dekonstituisanju (ili barem mogućnosti poništavanja ili dekonstituisanja, koja je uvijek prisutna) označava i razdvaja dekonstrukciju od drugih, poznatih načina tumačenja. Na osnovu navedenog, proizilazi zaključak, da se dekonstrukcija zapravo bavi kako konstitucijom tako i dekonstitucijom bilo koje ukupnosti, bilo da se radi o tekstu, teoriji, diskursu, strukturi, tvorevini, skupu ili instituciji.

## Dvostruko čitanje

Derrida nastoji razotkriti ovaj odnos između dejstavaprouzrokovanih stabilnošću sa jedne strane, i destabilizacije sa druge, upotrebom *dva čitanja* prilikom obavljanja bilo kakve analize. Naime, Derrida nastoji prikazati kako je dvostruko čitanje u suštini dvostruka strategija, koja je „istovremeno i vjerna i nasilna“. Prvo čitanje je ustvari komentar ili ponavljanje dominantne interpretacije - to jest,



čitanje koje pokazuje na koji način određeni tekst, diskurs ili institut postižudejstvo stabilnosti. Ono ne samo da, vjerno pripovijeda dominantnu priču na osnovu istih, temeljnih pretpostavki već ponavlja i uobičajene korake u predstavljenim argumentima. Glavna poenta, prvog čitanja je zapravo, da pokaže kako se tekst, diskurs ili institut čine koherentnim i konzistentnim u onom obliku u kojem jesu. Ono je dakle posvećeno elaboraciji o tome, kako se to identitet teksta, diskursa ili institucije sastavlja ili konstituše. Sa druge strane, umjesto da se prepusti prvom, monološkom čitanju, drugo kontra-memorializirajuće (eng. *counter-memorializing*) čitanje ga zapravo poništava i to primjenom pritiska na tačke nestabilnosti u okviru teksta, diskursa ili institucije. Drugo čitanje, ne samo da prikazuje sve interne nesigurnosti tekstanego i ukazuje na to, kako su te nesigurnosti i tenzije nepotpuno razrađene ili u potpunosti uklonjene iz teksta, diskursa ili institucije. Dakle, drugo čitanje pokazuje kako tekst, diskurs ili institut zapravo, nikada nisu u potpunosti jedno (sa samim sobom) i da unutar sebe uvijek nose elemente napetosti i moguće krize koji ih u cjelini čine dosta manje stabilnim.

Ukoliko se dvostruko čitanje posmatra kao jedan od načina dekonstrukcije, onda bi se njegov zadatak definisao prvenstveno kao shvatanje nastanka i sjedinjenja diskursa ili društvene institucije, ali i kao ukazivanje na to, kako je njihov nastanak istovremeno već ugrožen njihovim međusobnim poništavanjem. Važno je napomenuti da ne postoji pokušaj dekonstrukcije koji bi vodio u pravcu jednog, zaključnog i konačnog čitanja. Dva, međusobno neujednačena čitanja, koja su u kontradikciji svoje izvedbe (a ne logičkoj) kontradikciji, trajno ostaju u nesigurnosti i tenziji. Dakle, nije poenta dokazati istinitost ili različitost među pričama, već, da se učini jasnim kako svaka od priča zavisi od represije njihovih internih tenzija u cilju stvaranja stabilnog efekta homogenosti i kontinuiteta.

## Ashley-evo dvostruko čitanje problematike anarhije

Dvostruko čitanje *problematike anarhije* Richard Ashley-a, jedna je od najranijih i najvažnijih dekonstrukcija u proučavanju međunarodnih odnosa. Njegova glavna meta u okviru čitanja je koncept anarhije kao i njeni teorijski i praktični efekti. *Problematika anarhije*, ime je koje je Ashley dao odlučujućem momentu u davanju odgovora na

najveći broj pitanja u okviru međunarodnih odnosa. To je ilustrirano Oye-ovom tvrdnjom da se: „Zemlje zadržavaju u stalnoj anarhiji, jer, niti jedna centralna vlast ne nameće ograničenja u potrazi za suverenim interesima“. Važno je istaći da ova *problematika* iz nepostojanja centralnog, globalnog autoriteta zaključuje, ne samo prazni koncept anarhije, već i opis međunarodnih odnosa kao politike moći okarakterisane vlastitim interesima, *raison on d'état*, rutinskim priklanjanjem sili i tome slično.

Glavno težište Ashley-eve analize leži na potrebi problematizacije takvog zaključka politike moći a do kojeg dolazi u nedostatku centralnog pravila. Brojne analize *problematike anarhije* izvršene od strane Ashley-a, mogu se shvatiti upravo kroz smisao prethodno elaboriranog, dvostrukog čitanja, pri čemu, prvo čitanje nastoji prikupiti sve konstitutivne karakteristike, odnosno tvrdo jezgro *problematike*, dok suprotno tome, drugo čitanje nastoji raščlaniti njene konstitutivne elemente, na taj način pokazujući kako je ona utemeljena na nizu upitnih teoretskih pretpostavki.

U prvom čitanju, Ashley opisuje *problematiku* koristeći se uobičajenim pojmovima, pri čemu opisuje, ne samo, odsustvo sveobuhvatnog autoriteta, nego i prisustvo mnogobrojnih država u okvirima međunarodnog sistema, od kojih niti jedna ne može donijeti zakon i kao takvog ga nametnuti bilo kojoj od drugih pojedinih država (članica međunarodnog sistema). Nadalje, države koje čine ovaj sistem imaju svoje, prepoznatljive interese, sposobnosti, resurse i teritoriju. Međutim, drugo čitanje, dovodi u pitanje samoodrživost međunarodnih odnosa kao jedno od anarhičnih područja politike moći. Inicijalni cilj dvostrukog čitanja u ovom slučaju jeste suprotnost između suvereniteta i anarhije, gdje je suverenitet valoriziran kao regulativni ideal, a anarhija se posmatra kao odsustvo ili negacija suvereniteta. Dakle, anarhija dobija smisao samo kao antiteza suvereniteta. Štaviše, suverenitet i anarhija smatraju se međusobno isključivim i međusobno iscrpnim. Međutim, Ashley nastoji pokazati da *problematika* funkcionira samo na način da daje određene pretpostavke o suverenim državama. Naime, ako bi se dihotomija između suvereniteta i anarhije uopšte mogla održati, onda bi se unutar suverene države, moralo uspostaviti domaće, poznato područje identiteta, homogenosti, reda i napretka koje garantuje legitimna sila; dok bi van okvira tog područja moralo djelovati anarhično područje različitosti, heterogenosti, nereda i prijetnje, vraćanja i ponavljanja. Međutim, predstavljati su-

verenitet i anarhiju na ovaj način (to jest, kao međusobno isključive i iscrpne), znači biti ovisan o pretvaranju razlika *unutar* suverenih država u razlike *između* suverenih država. Suverene države moraju ukloniti bilo kakve tragove anarhije koji se u njima eventualno nalaze, u cilju pravilnog ukazivanja na razlike između nje (anarhije) i suvereniteta. Unutrašnje neslaganje i ono što Ashley naziva ‘transverzalnim borbama’ kojau pitanje dovode ideju jasno prepoznatljivog i razgraničenog suverenog identiteta, mora biti potisnuto ili uskraćeno, jer samo na taj način *problematika anarhije* dobija svoj smisao. Konkretnije govoreći, razlika između suvereniteta i anarhije u potpunosti je oslonjena na mogućnost određivanja dobro ograničenog suverenog entiteta koji posjeduje vlastiti ‘unutrašnji’ hegemonistički centar odlučivanja, sposoban za pomirenje ‘unutrašnjih’ sukoba, a shodno tome sposoban osigurati jedinstveno prisustvo.

Generalno dejstvo *problematike* jeste potvrda suprotnosti između suvereniteta i anarhije kao međusobno isključivih i iscrpnih fenomena. U suštini, to bi se moglo podijeliti na dva specifična, zasebna efekta *problematike*: (1) da predstavlja domen suvereniteta u okviru domaćih, poznatih granica kao jedan stabilan i legitiman temelj moderne političke zajednice, i (2) da predstavi svaki drugi domen suvereniteta koji bi se prostirao van granica prethodno izloženog, kao opasan i anarhičan. Ovi efekti zavise od onoga što Ashley naziva ‘dvostrukim isključivanjem’. Što bi značilo da su oni (efekti) mogući, samo ako se sa jedne strane može nametnuti jedinstveni prikaz suverenog identiteta i sa druge strane, ako se ovakav prikaz može učiniti prirodnim i neosporivim. Nadalje, dvostruko čitanje problematiziranju *problematike* pristupa postavljanjem dva pitanja: prvo, šta se dešava sa problematikom ako nije sasvim jasno da su apsolutno prisutne i zaokružene suverene države ontološki gledano ili primarne ili unitarne? Drugo pitanje traži odgovore na to, šta se dešava sa *problematikom* ukoliko se odsustvo centralne, globalne vladavine ne pipiše pretpostavkama o politici moći?

## Problematiziranje suverenih država

Države, suverenitet i nasilje dugogodišnje su teme u okviru uspostavljene tradicije međunarodnih odnosa, koje dobijaju novi značaj nakon terorističkih napada „11. septembra“. Osim u okviru

međunarodnih odnosa kao takvih, one su također centralne teme i u postmodernom pristupu ovim odnosima. Međutim, umjesto očekivanog usvajanja ovih tema bez ikakvog kritičkog pristupa istima, postmodernizam ih odlučuje revidirati u skladu sa spoznajama stečenim iz genealogije i dekonstrukcije.

Dakle, postmodernizam nastoji riješiti ključno pitanje u vezi sa tumačenjima i objašnjenjima suverene države, počevši od toga da su pristupi fokusirani isključivo na državu, prvenstveno zamračili njegovu historijsku konstituciju i rekonstituciju kao primarni način subjektiviteta u svjetskoj politici. To nas vraća na tip pitanja koje postavlja Foucault-ova genealogija, a to je: kako je, na osnovu političke prakse i političkog predstavljanja, suverena država uspostavljena kao uobičajen način međunarodnog subjektiviteta? Postavljanje ovog pitanja na ovakav način, u Nietzsche-ovom stilu, manje skreće pažnju na ono što je suština suverene države, a više na način na koji je suverena država postala mogućom, kako se neutralizirala i kako uspijeva izgledati kao da ima određenu suštinu.

Mjera u kojoj postmodernizam nastoji prikazati uslove koji čine fenomen države mogućim, kao nešto što konkretno utiče na iskustvo svakodnevnog života, zaista se može smatrati fenomenološkom, ipak, ne radi se o običnoj fenomenologiji, i više bi joj odgovarao naziv 'kvazi-fenomenologija', jer kao što je već prethodno utvrđeno, u jednakom omjeru se bavi proračunom onih uslova koji destabilizuju fenomen države kao i onima koji odgađaju njenu potpuno aktualizaciju. Shodno tome, u nastavku ovog pasusa, biti će objašnjena kvazi-fenomenologija stanja postmodernizma, a ona se sastoji od četiri glavna elementa: (1) genealoška analiza 'porijekla' moderne države u nasilju, (2) prikaz graničnog natpisa, (3) dekonstrukcija identiteta, onako kako je definisana u sigurnosnim i vanjskopoličkim diskursima i (4) revidirano tumačenje državnštva. Cjelokupan rezultat nabrojanih elemenata, zapravo bi trebao biti ponovno razmatranje ontološke strukture suverene države, u cilju davanja pravilnog odgovora na pitanje – kako je to suverena država rekonstituisana tako da je postala uobičajen način subjektiviteta u međunarodnim odnosima.

## Nasilje

Moderna politička misao pokušala je prevazići nelegitimne oblike vladavine (kao što su tiranija i despotizam), gdje je vlast neograniče-

na, neprovjerena, proizvoljna i nasilna, osnivanjem legitimnih, demokratskih oblika vlasti u kojima je ista podložna zakonu. U modernoj politici, moglo bi se reći da je razlog postao mjera legitimiteta više nego što su to moć ili nasilje. Međutim, kako ističu Campbell i Dillon, veza između politike i nasilja, u okvirima modernog, duboko je ambivalentna jer, prvenstveno nasilje „gradi sklonište suverene zajednice“, ali je ono i „uslov na osnovu kojeg građani te zajednice moraju biti zaštićeni“. Paradoks ovdje je to što je nasilje istovremeno i *otrov* ali i *lijevak*.

Veza između nasilja i države otkrivena je u genealogiji države Bradley Klein-a gdje je okarakterisana poput strateškog subjekta. Klein-ova široko-obuhvatna svrha u „*Strateškim studijama i Svjetskom Poretku*“ (1994) je takva, da analizira „nasilno stvaranje i preoblikovanje modernog svijeta“. Njegova posebna svrha mogla bi se ograničiti na potrebu objašnjavanja historijske pojave ratnih država. Klein, dakle, zauzima drugačiji stav u odnosu na realiste i neo-realiste te, umjesto da pretpostavlja postojanje ovih država (kako pomenuti i čine), on ispituje kako političke jedinice nastaju u historiji, potpuno sposobne oslanjati se na silu, kako bi napravile razliku između unutrašnjeg i vanjskog političkog prostora. U skladu sa drugim postmodernistima, Klein tvrdi, da se „države kako bi se izgradile kao takve, oslanjaju na nasilje“ a prilikom tog procesa, one „nameću razlike između unutrašnjeg i spoljašnjeg“. U tom smislu, strateško nasilje je od konstitutivnog značaja za države; pri čemu to, ne znači puko „patroliranje granicama“ jedne države, već to podrazumijeva i „pomoć pri njenom konstituisanju“.

Poentu koju postmodernizam nastoji istaći kada je riječ o nasilju u modernoj politici, treba jasno razlikovati od tradicionalnih pristupa istoj. U principu, tradicionalni pristupi, smatraju nasilnu konfrontaciju normalnom i redovnom pojavom u međunarodnim odnosima. Nadalje, smatraju i kako stanje anarhije navodi države na rat, jer ne postoji ništa što bi zaustavilo njegovu pojavu. Međutim, u ovakvom pristupu, nasilje nije nužno konstitutivno, ali je ‘konfigurativno’, ili ‘položajno’. Ontološka struktura države postavljena je već i prije nego što je nasilje počelo, pa shodno tome, ono samo modifikuje teritorijalnu konfiguraciju ili služi kao instrument za političko-moćne, strateške manevre u distribuciji ili hijerarhiji moći. Postmodernizam, međutim, razotkriva konstitutivnu ulogu nasilja u modernom političkom životu. Ovdje vrijedi stav, da je nasilje od krucijalne važnosti



za ontološku strukturu država, i da kao takvo, nije nešto na što se potpuno formirane države oslanjaju iz razloga politike moći. Naprotiv, prema postmodernizmu ono je, kako inauguralno, tako i uvećavajuće.

Ovaj argument o bliskom i paradoksalnom odnosu između nasilja i političkog poretka, pomjeren je korak dalje od strane Jenny Edkins, koja postavlja naciste, koncentracione logore, NATO i izbjegličke kampove na isti kontinuum. Ona tvrdi, da je sve predodređeno od strane suverene sile koja teži da proširi kontrolu nad životom. Nadalje, ona tvrdi i to, da se i humanitarizam može uvrstiti u spektar nasilja, jer i on učestvuje u poretku suverene moći i nasilja moderne države, bez obzira na sve tvrdnje o suprotnom. Edkins tvrdi, da se kampoviza „olakšavanje od gladi“ (eng. *famine-relief camps*) zapravo ni malo ne razlikuju od koncentracionih logora, jer su i jedan i drugi mjesta koja su „nastala proizvoljnim odlukama između života i smrti, gdje su humanitarni radnici prisiljeni da izaberu kome od izgladnelih ne mogu pomoći“. Žrtve izgladnelosti javljaju se samo kao 'goli život' kojeg treba 'spasiti'; lišeni svog društvenog i kulturnog bića, oni su depolitizovani a njihovi politički glasovi su ignorisani. Nešto drugačijim jezikom, Campbell potvrđuje ovakav stav, tvrdeći da dominantni oblici humanitarizma ljude posmatraju kao žrtve, „nesposobne za djelovanje bez intervencije“. Dakle, ova nedovoljno politička ili humana forma humanizma, duboko je upletena u proizvodnju suverene političke moći, koja tvrdi da ima monopol nad legitimnom upotrebom nasilja. Mick Dillon i Julian Reid nude slično tumačenje odgovora humanitarizma na 'kompleksne hitne slučajeve', međutim, umjesto da je jednakost između humanitarizma i suverene moći već pretpostavljena, oni ipak vide podređenost prvog, djelovanju drugog. Globalno upravljanje, kažu oni, „bukvalno prijeti nevladinim i humanitarnim organizacijama regrutovanjem u samim strukturama i praksi moći protiv koje su se prethodno definisale“.

Edkins i Dillon i Reid oslanjaju se na utjecajan argument, izuzetno bogat u svojoj teksturi, iznesen od strane italijanskog filozofa Giorgio Agamben-a u „*Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*“ (1998). Prateći Karl Schmitt-a, Agamben postavlja suverenitet kao suštinu svega političkog, gdje suveren tvrdi da polaže pravo na donošenje odluke o izuzetku. Ovo vodi, između ostalog i do suverenovog prava da odluči ko jeste, odnosno ko nije, član političke zajednice. Ako je jedna od glavnih nedoumica kritičke teorije ispitivanje mogućnosti

postojanja inkluzivnijih oblika zajednice, onda se Agamben fokusira na isključivanje kao uslov mogućnosti postojanja političke zajednice. On tvrdi da „u Zapadnoj politici, ‘goli život’ ima neobičnu privilegiju, da bude onaj čije će isključenje dovesti do osnivanja grada ljudi“, on je u svojoj osnovi jednostavna biološka činjenica – da nismo mrtvi. Agamben mu ipak dodjeljuje dodatno značenje, čiji je smisao zabilježen u pojmu *homo sacer* (sveti čovjek), koji se referiše na život koji može biti oduzet ali ne i žrtvovan, život koji je istovremeno i svet ali i proklet. Protjeran iz društva, *homo sacer*, djeluje kao ‘konstitutivna vanjština’ političkog života. Istina je ipak, da u neposrednom smislu, *homo sacer* nije niti unutar niti izvan političke zajednice, umjesto toga, on zauzima tzv. ‘zonu nejasnoće’ ili ‘ničiju zemlju’. Zaista, kao što to ističe Agamben, rimski koncept *homo sacera* prethodi razlikovanju između svetog i nečistog, zbog čega se barem paradoksalno, takozvani ‘sveti čovjek’ ipak može ubiti. Najjasniji izraz pomenutog, bio je sistem logora uspostavljenih pod vlašću nacista prije i poslije Drugog svjetskog rata, međutim slični sistemi bili su uspostavljeni za vrijeme rata u Bosni i Hercegovini. Kako to David Campbell ističe, kampovi bosanskih Srba u Omarskoj i Trnopolju bili su „izvanpravni prostori“ integrisani u „strategiju etničkog čišćenja, zasnovanu na isključivoj i homogenoj“ političkoj zajednici.

Judith Butler, u brilijantnom eseju pod nazivom „*Neodređen pritvor*“ (2004), primjenjuje Agamben-ove argumente u svojim stavovima o američkom „ratu protiv terorizma“. Oslanjajući se na njegovo pisanje o suverenoj moći, ona primjećuje kako države suspenduju vladavinu prava pozivajući se na ‘vanredno stanje’. Ne može biti značajnijeg djela koje bi prikazalo suverenitet države, od povlačenja ili suspenzije zakona. Govoreći o kontroverznom pritvoru osumnjičenih za terorizam u zalivu Gvantanamo, Butler kaže: „Ne radi se samo o tome da se ustavna zaštita obustavi na neodređeno vrijeme, već i o tome da država (u svojoj proširenoj izvršnoj funkciji) samoj sebi prisvaja pravo da suspenduje Ustav ili da manipuliše geografijom pritvora i ročišta, tako da su ustavna i međunarodna prava efektivno obustavljena“ Na taj način, zatvorenici su svedeni na goli život u ničijoj zemlji izvan zakona. Nadalje, Butler primjećuje i to, da je značaj „biti zatvoren na neodređeno vrijeme... upravo taj da nema definitivne perspektive za povratak u političku strukturu života, čak i kada je situacija izuzetno, ako ne i fatalno, ispolitizirana“. Koristeći Agambena, ovi postmoderni radovi nastoje pokazati, kako se suverene

države, pa čak i one koje su liberalno demokratske ipak konstituišu putem ekskluzije (isključenosti) i nasilja.

## Granice

Da bi se ispitala državna rekonstitucija, na način na koji to čini postmodernizam, potrebno je djelimično istražiti načine podjele globalnog političkog prostora. Svijet nije prirodno podijeljen u diferencirane političke prostore, niti postoji jedinstven autoritet koji bi (metaforički govoreći) *izrezbario* svijet. To nužno usmjerava fokus pažnje na *granično pitanje*, kako su ga Dillon i Everard nazvali, budući da je svaki politički subjekt nastao povlačenjem, odnosno označavanjem, fizičkih, simboličnih i ideoloških granica.

Postmodernizam manje brine o tome *šta* je suverenitet, u odnosu na to *kako* je on prostorno i vremenski izrađen i kako struji, odnosno cirkuliše. Kako se uspostavlja određena konfiguracija prostora i moći i sa kojim posljedicama? Očigledna implikacija ovih pitanja upućuje na to, da preovladavajući način političke subjektivnosti u međunarodnim odnosima (suverena država) nije ni prirodan ni potreban. Ne postoji neophodan razlog zašto bi globalni politički prostor morao biti podijeljen tako kako jeste i sa istim položajem. Međutim, od krucijalne važnosti u ovoj diferencijaciji političkog prostora je, zapis *granica*. Označavanje granica nije nevin, predpolitički akt. To je politički akt, okarakterisan dubokim političkim implikacijama, budući da je upravo on fundamentalan u stvaranju i razgraničenju političkog prostora. Kao što Gearóid O Tuathail tvrdi, „(g)eografija govori o moći“. Bez obzira na to što se njena bezazlenost često pretpostavlja, geografija svijeta nije proizvod prirode, već proizvod historije borbe između konkurentnih autoriteta koji se takmiče u osvajanju moći na osnovu koje bi mogli organizovati, okupirati i upravljati prostorom“.

Ne postoji politički prostor ispred graničnog natpisa. Granice u modernom svijetu funkcionišu na način da podijele unutrašnji, suvereni prostor od onog vanjskog, pluralističkog i anarhijskog. Suprotnosti između suvereniteta i anarhije, oslanjaju se na mogućnosti jasnog razgraničenja pripitomljenog političkog prostora od onoga koji to nije. Upravo u ovom smislu, natipisi granica predstavljaju presudni trenutak u jednoj suverenoj državi. Istina je, da niti suverenitet



niti anarhija ne bi bili mogući bez graničnog natpisa, koji jasno dijeli i razgraničava politički prostor. Koristeći O Tuathail-ovu frazu, ovaj 'društveni natpis globalnog prostora' proizvodi efekat kompletne, ograničene države, obično izgrađene okoonoga što je Campbell nazvao 'nacionalističkim imaginarijem'.

Međutim, Connolly ukazuje na to da su granice izuzetno dvosmislene, jer one „čine neophodnu zaštitu od kršenja i nasilja; ali podjele koje zadržavaju, vršeći ovu zaštitu, također predstavljaju okrutnost i nasilje“. Ovdje se radi o nizu pitanja koja se tiču granica: kako su granice uspostavljene, koji je to moralni i politički status koji im je dodijeljen, kako funkcionišu na način da istovremeno i uključuju i isključuju, te da, simultano stvaraju i red i nasilje. Jasno je da se ova pitanja ne bave samo lokacijom kartografskih granica, nego i time kako te, kartografske granice služe da predstave, ograniče i legitimišu politički identitet. Ali kako, kroz koje političke prakse i reprezentacije su granice upisane? Koje i kakve implikacije ovo predstavlja za proizvedeni način subjektivnosti?

## Identitet

Rob Walker, kaže, kako postoji privilegovanje prostornosti u modernoj političkoj misli i djelu. Diferenciranjem političkog prostora, granice su od fundamentalnog značaja, za sklonost koju moderni svijet pokazuje prema 'zarobljavanju politike' unutar diskretnih državnih granica. Postmodernizam pita: kako je politički identitet nametnut prostornim praksama i predstavljanju pripitomljavanja i distanciranja? Kako je koncept (unutar kojeg je politički identitet) teritorijalno – definisan, sačinjen u suprotnosti sa drugim koji mu prijete?

Ovdje su od najveće važnosti pitanja o tome, kako je sigurnost zamišljena u prostornim uslovima, i kako su prijetnje i opasnosti definisane i artikulisane, na način da daju prednost pojedinim konceptima države kao sigurnog, političkog subjekta. Debbie Lisle je pokazala kako čak i moderni turizam učestvuje u reprodukciji ovog oprostorenog koncepta sigurnosti. Stalnim reafirmisanjem razlike između sigurnosti *ovdje* i *sada* i opasnosti *tamo* i *onda* turističke prakse pomažu održavanju geopolitičkog diskursa sigurnosti. Njeno učenje sugeriše da su rat i turizam, umjesto da budu dvije različite i suprot-

stavljene društvene prakse, zapravo blisko povezani, istim sigurnosnim, globalnim diskursom.

Detaljan prikaz veze između države, nasilja i identiteta, nalazi se u poststrukturalističkom prikazu David Campbell-a o bosanskom ratu, u djelu *Nacionalna dekonstrukcija* (1998). Njegov glavni argument je – da je određena norma zajednice, upravljala intenzivnim nasiljem rata. Ova norma, koju Campbell zove „ontopologijom“, što je posuđen naziv od Derrida-e, upućuje na pretpostavku da politička zajednica zahtijeva savršeno usklađivanje teritorije i identiteta, države i nacije. Ovo funkcionira u širenju i ojačavanju pretpostavke, da politička zajednica treba biti shvaćena i organizovana kao jedinstven identitet, savršeno usklađen sa dodijeljenom mu teritorijom. Logika ove norme, sugerira Campbell vodi ka želji za koherentnom, ograničenom, monokulturalnom zajednicom. Ove „ontopološke“ pretpostavke formiraju „vladajuća pravila subjektivnosti u međunarodnim odnosima“. Nadalje, ono što je interesantno u vezi sa Campbell-ovim argumentom, je implikacija da *preljevanje* nasilja koje se desilo u Bosni nije bilo puko odstupanje od rasističko ontopološke norme (eng. *ontopological norm*), već je to, zapravo bilo pogoršavanje te iste norme. Nasilje „etničkog čišćenja“ kao sredstvo u potrazi za ciljem postizanja jasnog, homogenog političkog identiteta, jednostavno je, nastavak, iako ekstreman, istog političkog projekta inherentnog u svakoj modernoj nacionalnoj državi. Posljedica toga je da će, svi oblici političke zajednice, u onoj mjeri u kojoj to zahtijevaju granice, biti dodijeljeni određenom stepenu nasilja.

Postmodernizam se fokusira na diskurse i prakse koji zamjenjuju prijetnju za razliku u stvaranju političkog identiteta. Simon Dalby, objašnjava kako su hladni ratovi rezultovali kao posljedica primjene geo-političkog razumijevanja, koje definiše sigurnost u uslovima prostorne isključenosti i specifikacije prijetnje drugome. „Geopolitički diskurs konstruiše svjetove u smislu *Sebe* i *Drugih*, u smislu prepoznatljivih kartografskih dijelova političkog prostora, i u smislu vojnih prijetnji“. Geo-politička kreacija vanjskog, odnosno *drugog* od ključne je važnosti prilikom stvaranja političkog identiteta (*sebe*) koji mora biti osiguran. Međutim, konstituisanje jednog koherentnog, jedinstvenog političkog identiteta, često zahtjeva ‘utišavanje’ unutrašnjeg neslaganja. Naravno da mogu postojati drugi, unutrašnji dijelovi koji dovode u opasnost koncept političkog identiteta i oni kao takvi, nužno moraju biti otklonjeni, disciplinovani ili suzdržani.



Identitet – on se može pretpostaviti i o njemu se može nagađati, on je dejstvo koje je sa jedne strane kreirano disciplinarnim praksama koje pokušavaju normalizovati populaciju, dajući joj osjećaj jedinstva, a sa druge strane isključenjem praksi koje pokušavaju osigurati domaći identitet, kroz proces prostorne diferencijacije i mnogobrojnih diplomatskih, vojnih i odbrambenih praksi. Postoji i dodatna veza između ograničavanja domaćih i stranih, što pomaže formiranju političkog identiteta isključivanjem „iz rezultatnog, domaćeg prostora... sve što se smatra nepoznatim, stranim i opasnim“.

Ako je jasno da je identitet definisan kroz različitost, i da on sam po sebi ipak zahtijeva i nekog drugog, onda nije toliko jasno zašto se različitost nužno izjednačava sa prijetnjom ili opasnošću. Ipak, neovisno o tome, Campbell ističe da je suverena država uslovljena iskursom opasnosti. Stoga, „konstantna artikulacija opasnosti kroz spoljnu politiku, nije prijetnja državnom identitetu i postojanju“, Campbell kaže da je to zapravo njen „sopstveni uslov mogućnosti“. Mogućnost identifikacije Sjedinjenih Država kao političkog subjekta, recimo, za vrijeme Hladnog rata, utemeljena je na mogućnosti nametanja tumačenja Sovjetskog Saveza, kao vanjske prijetnje i sposobnosti američke vlade da ograniči unutrašnje prijetnje. Zaista, ključni koncept suzdržanosti, poprima kvalitet *Janusovog lica* jer je istovremeno okrenut i unutra i prema vani, kako bi se bavio prijetnjama koje upućuje drugima, sugeriše Campbell. Krajnji rezultat strategije suzbijanja, bio bi pričvrščivanje identiteta u teritorijalnoj državi.

Važno je prepoznati da politički identiteti ne postoje prije nego se izvrši diferencijacija *Sebe* i *Drugih*. Glavni problem je – što drugačije postaje posmatrano kao prijetnja ili opasnost, koja se treba ograničiti, disciplinovati, negirati ili u potpunosti ukloniti. Zaista može postojati nesvodiva mogućnost, da će ono što je različito, prerasti u opoziciju, opasnost ili prijetnju, ali za takav stav, zaista nema potrebe. Politički identitet ne smije biti sačinjen u suprotnosti sa, ili na trošak drugih, već to mora biti učinjeno na osnovu preovladavajućih diskursa i praksi sigurnosti i vanjske politike, koja nastoji replicirati ovakvo razmišljanje. Štaviše, ovakav odnos prema drugima, mora biti prepoznat kao moralno i politički opterećen odnos. Rezultat koji se nastoji postići, dvodimenzionalne je prirode. Prvenstveno nastoji se izvršiti alokacija *drugog*, nekom inferiornom moralnom prostoru, a zatim, suprotno tome, podređivanje *sebe* (identiteta) nekom superiornom moralnom prostoru. Kao što kaže Campbell, „društveni pros-

tor kako iznutratak i izvana ne samo da čini mogućim, već i pomaže formiranju nadređenog/podređenog moralnog prostora“. Normiranjem prostornog isključivanja u moralnom smislu, bitno je olakšana legitimacija određenih političko-vojnih praksi i intervencija koje doprinose, ne samo, unapređenju interesa nacionalne sigurnosti, već i rekonstituisanju političkih identita. Shapiro kaže, „u onoj mjeri u kojoj se *Drugo* smatra nečim što ne zauzima isti moralni prostor kao *identitet*, ophođenje prema *Drugom* postaje još eksplozivnije“. To je posebno slučaj u takvom međunarodnom sistemu, gdje se politički identitet češće nego rjeđe definiše u smislu teritorijalne isključenosti.

## Državništvo

Prethodni naslovi, prikazali su kako nasilje, granice i identitet funkcionišu na način, da čine mogućim postojanje suverene države. Ovo poglavlje se tek djelimično bavi sa glavnim genealoškim problemom – a to je pitanje, kako se suverena država ponovno konstituiše kao uobičajeni način subjektiviteta. Prateći ovaj, genealoški pristup, ostaju dva pitanja. Prvo, kako je suverena država naturalizirana i proširena? Drugo, kako suverena država (kao takva) postiže da se doima kao da posjeduje suštinu? Postmodernizam je zainteresovan za pitanje, kako prevladavajući načini subjektiviteta, neutrališu ili prikrivaju svoju proizvoljnost, prikazujući sliku uobičajenosti, neutralnosti, ili potrebe. Ashley je istražio jako teško pitanje koje se bavi time: kako je dominantni način subjektiviteta normaliziran, korištenjem koncepta hegemonije, pri čemu pod ‘hegemonijom’ Ashley ne misli na neku „sveobuhvatnu ideologiju ili kulturološku matriču“, naprotiv on hegemoniju posmatra kao „skup normalizovanih, naučnih praksi koje se identifikuju sa određenom državom, odnosno njenim društvom .. koje se smatra praktičnom paradigmom suverene političke subjektivnosti i ponašanja“. ‘Hegemonija’ se referiše na projekciju i protok egzemplarnog modela koji funkcioniše kao regulativni ideal. Naravno, karakteristike koje razlikuju baš ovaj model u odnosu na neki drugi, nisu fiksne, nego su historijski i politički uslovljene. Suverenu državu, kao trenutno dominantni način subjektiviteta, nikako ne treba shvatiti kao prirodnu. Ashley ističe, da se suverenitet spaja sa izvjesnim „historijsko normaliziranim tumačen-



jima države, njenih nadležnosti, kao i uslova i granica njenog priznavanja i osnaživanja“. Ovakvo spajanje države sa suverenitetom je, dakle, uslovljeno promjenom historijskih i kulturoloških reprezentacija i praksi, koje služe u stvaranju političkog identiteta.

Primarna funkcija egzemplarnog modela ogleda se u tome, da on treba negirati alternativne koncepte subjektiviteta, ili ih devalvirati kao nedovoljno razvijene, neadekvatne ili nepotpune. Anomalije su u kontrastu sa ‘pravilnim’, ‘normalnim’ ili ‘egzemplarnim’ modelom. To se može pokazati na primjeru ‘kvazi-država’ ili ‘propalih država’. Naime, one predstavljaju empirijske slučajeve takvih država, koje odstupaju od modela, jer ne uspijevaju prikazati prepoznatljive znake suverene državnosti. Unutar ovog neuspjeha, one (države) zapravo pomažu jačanje toga, da hegemonijski načina subjektivnosti postaje norma, nadalje reafirmišu oprečni odnos - na relaciji suverenost-anarhija, koja ga dodatno podcrtava.

Da bi model imao bilo kakvu moć, on ipak mora biti ponovljiv; mora biti vidljiv kao univerzalno efektivni način subjektiviteta, koji se može pozvati i ustanoviti, bilo kada i bilo gdje. Pritisci koji se vrše na države, da se prilagode normalizovanim načinima subjektiviteta, kompleksni su i mnogobrojni te, proizilaze kako iznutra tako i izvan. Ovi pritisci mogu biti više ili manje eksplicitni. Vojna intervencija, bila bi primjer prilično eksplicitnog pritiska, dok su recimo uslovi vezani za stranu pomoć, diplomatsko priznanje i opšte procese socijalizacije, oni koji su manje eksplicitni. Poenta je u tome da načini subjektivnosti postižu dominaciju u prostoru i vremenu kroz projekciju i nametanje moći.

Kako je država stvorena na takav način pa izgleda kao da ima suštinu? Kratak odgovor na ovo pitanje bio bi, da je država kreirana na ovaj način, performativnim donošenjem raznih unutrašnjih i vanjskih politika, odnosno donošenjem onoga što bi se jednostavno moglo nazvati ‘državništvom – državnim zanatom’, sa naglaskom na ‘zanat’. U tradicionalnom smislu, državništvo se odnosi na različite politike i prakse provedene od strane države sa ciljem ostvarivanja svojih interesa na međunarodnoj sceni. Pretpostavka na kojoj se zasniva ova definicija je, da je država u trenutku vođenja pregovora koji se tiču njenog istupanja u međunarodni prostor, već potpuno formiran, ili ograničen entitet. Revidirani pojam državništva, unaprijeđen od strane postmodernizma, naglašava trenutne političke prakse koje su osnovale i održale državu i to uz efekat njenog stalnog pokreta.



Kao što je Richard Ashley naglasio u svom članku koji predstavlja prekretnicu u ovoj temi, postojanje subjekata uslovljeno je postojanjem političke prakse. Što znači da oni ne postoje prije nje. Suverene države se pojavljuju na nivou historijskih i političkih praksi, a to pokazuje, da je bolje razumjeti državu kao performativno konstituisanu tvorevinu koja nema identitet, izuzev neprestanog donošenja skupa unutrašnje i vanjske politike, sigurnosnih i odbrambenih strategija, protokola sklapanja mirovnih ugovora i prakse predstavljanja u Ujedinjenim Nacijama. Shodno tome, 'biće' države shvata se kao dejstvo performativnosti, pri čemu se pod 'performativnošću' podrazumijeva kontinuirana iteracija norme ili skupa normi, a ne samo pojedinačni čin, koji proizvodi upravo ono što se po njemu samome i naziva. Weber objašnjava, „identitet države performativno je konstituisan na osnovu samih izraza za koje se kaže, da su njegov rezultat“.

Upravo u tom smislu, David Campbell se, u svom izvještaju o ratu o Bosni, fokusira na ono što on naziva *metaBosna*, pod čime podrazumijeva „niz različitih praksi kroz koje Bosna .. postaje“. Kako bi se pomirio sa neprekidnim stasavanjem Bosne kao države ili subjekta, Campbell upućuje, na potrebu zauzimanja takvog stava, na osnovu kojeg će se prepoznati činjenica, da se ovdje ne radi o datoj, *a priori* državi Bosni, već o *metaBosni* koju treba shvatiti kao performativni ustav 'Bosne' kroz spektar uokvirenih i raznolikih praksi. 'Bosna', kao i bilo koja druga država, uvijek se nalazi u procesu izgradnje.

Zaključak prethodno navedenog, glasio bi da je suverena država kako Weber ističe, jedan „ontološki efekt različitih, performativno izvedenih praksi“. On dalje objašnjava, da „suverene nacije-države nisu unaprijed dati subjekti, nego subjekti koji se nalaze u procesu“, pri čemu se pojam 'subjekta u procesu' treba shvatiti kao da u sebi obuhvata i značenje 'subjekta u suđenju' (kako to francuski pojam '*en procès*' implicira). Ovo vodi takvom tumačenju države kao subjekta, koji je u stalnom procesu svoje izgradnje i svog nastanka, ali koji nikada ne dostiže taj, krajnji momenat, odnosno svoju završnicu. Državu, dakle, ne treba shvatiti kao da je bila prisutna i prije, već je, naprotiv tome treba shvatiti kao simultano prisustvo kreirano uz i unutar procesa državnog upravljanja. Zaista, Dotty ističe „država nikada nije dovršena, apsolutno kompletna, ali je u stalnom procesu 'postajanja'. Iako nikada „u potpunosti realizovana, (država) je u stal-



nom procesu konkretizacije“. Krajnji ishod je to, da za postmedernizam, postoji državništvo i državna sredstva, ali nikada i kompletirana država.

Kako se ne bi smatralo da postmoderne teorije o međunarodnim odnosima označavaju vraćanje realističkom-centrizmu, u nastavku, biti će potrebna određena razjašnjenja, u cilju objašnjavanja zašto se postmodernizam uopšte bavi suverenom državom. Naime, on ne pokušava objasniti svjetsku politiku na način da se fokusira na državu kao takvu, ili da joj pristupa kao unaprijed danom entitetu. Umjesto toga, kako to Ashley-ovo dvostruko čitanje *problematike* anarhije već i svjedoči, postmodernizam nastoji objasniti uslove koji čine mogućim takvo objašnjenje kao i rizike koji konsekventno tome proizilaze iz baš takvog pristupa. U vezi sa time, postavlja se pitanje, šta je izgubljeno zagovaranjem perspektive koja je državo-centricna? I još važnije, na koje aspekte svjetske politike, državni-centrizam ostaje slijep?

## Iza paradigme suvereniteta: preispitivanje političkog

Jedna od centralnih implikacija koju postmodernizam ističe, jeste ta, da je paradigma suvereniteta, oslabila našu političku maštu, i ograničila naše shvatanje dinamike svjetske politike. U okviru ovog podnaslova, razmotrit će se pokušaj postmodernizma, da razvije novi konceptualni jezik predstavljanja svjetske politike, koji prevazilazi uslove državnog-centrizma, a sve to sa ciljem preispitivanja koncepta političkog.

Campbell postavlja pitanje: “možemo li predstavljati svjetsku politiku na način koji je manje dužan problematici suvereniteta?“ Izazov je izraditi konceptualni jezik koji na bolji način može prenijeti nove procese i aktere u modernoj (i postmodernoj) svjetskoj politici. Campbell preporučuje „razmišljanje u kontekstu *političke proze* koja razumije *transverzalnu* prirodu svijeta politike“. Konceptualizirati svjetsku politiku u kontekstu *proze*, znači skrenuti pažnju na mnoštvo tokova i interakcija nastalih u uslovima globalizacije, koja presijeca granice nacionalnog. To također znači, usmjeravanje fokusa na mnoge političke, ekonomske i kulturološke aktivnosti koje doprinose ‘deteritorijalizaciji’ modernog političkog života; odnosno aktivnosti koje destabilizuju paradigmu suvereniteta.

Ovaj argument u velikoj mjeri se oslanja na filozofski rad Gilles Deleuze-a i Felix Guattari-a. Oni su razvili novi konceptualni jezik, koji je upotrijebljen od strane postmodernih teoretičara u međunarodnim odnosima, kako bi razumjeli i dali smisao djelovanju i sveukupnom uticaju različitih ne-državnih aktera, tokova i pokreta u političkom institutu državnog suvereniteta. Kao glavni pojmovi ovdje, ističu se reteritorijalizacija i deteritorijalizacija. Prvi se povezuje sa totalitarnom logikom paradigme suvereniteta, ili „državnog oblika“, kako kažu Deleuze i Guattari, čija je funkcija definisana procesima shvatanja i označavanja granica. Drugi pojam, pojam deteritorizacije, povezan je sa visoko mobilnom logikom nomadizma, čija je funkcija, pak, definisana njegovom sposobnošću da prekorači granice i izbjegne zatvaranje u „državni-oblik“. Shodno tome, jedan pojam svoj izražaj nalazi u želji za identitetom, redom i jedinstvom, a drugi u želji za različitošću, kretanjem i različitim *linijama leta*.

‘Politički prozaici’ branjeni od strane Campbell-a i drugih, koriste ovaj jezik Deleuze-a, kako bi ukazali na nove političke dinamike i zahtjeve kreirane od strane izbjeglica, imigranata i novih socijalnih pokreta, dok se susreću i prevazilaze formu države. Ove transverzalne grupe i pokreti, ne samo da prelaze nacionalne granice, one također preispituju teritorijalnu organizaciju modernog političkog života. Roland Bleiker primjećuje, „one preispituju prostornu logiku, kroz koju su ove granice konstituisale i uokvirile djelovanje međunarodnih odnosa“. U svom proučavanju popularnih neslaganja u međunarodnim odnosima, Bleiker argumentuje, kako globalizacija podvrgava društveni život promjenjivoj dinamici politike. U doba masovnih medija i telekomunikacija, slike lokalnih činova otpora, u djeliću sekunde mogu obići svijet i pretvoriti ih u događaje od globalne važnosti. Globalizacija je, kako Bleiker sugerše, u potpunosti transformisala prirodu neslaganja, na taj način omogućavajući globalne i transverzalne prakse narodnog neslaganja. Ne zauzimajući više mjesto u čisto lokalnom kontekstu, akti otpora „dobijaju brzo rastuće, transverzalne dimenzije“. Oni cure u često neprepoznatljive ali neovisno o tome, ipak bitne sive zone između nacionalnih i međunarodnih sferazamagljujući granice između unutrašnjeg i vanjskog, globalnog i lokalnog. Zaobilazanjem suverene kontrole i prelaskom državnih granica, akti transverzalnih disidentnih grupa, mogu se shvatiti kao ‘skriveni transkripti’ koji se javljaju ‘iza kulisa’, kao da su zajedno sa, ali ipak iza ‘javnog transkripta’ suverene države. ‘Skrive-

ni transkripti' transverzalnih pokreta, su, dakle deteritorizirajući u svojoj funkciji, te, bježe od prostornih pravila i praksi dominantnih aktera, na taj način čine mogućom kritiku načina reteritorijalizacije i isključenja koje suverena država upražnjava.

Ovo je također slučaj sa izbjeglicama i migrantima. Oni imaju drugačiji odnos prema prostoru u odnosu na građane. Njihov nomadski, radije nego stacionaran karakter, znači da su onidefinisani kao pokret koji se kreće preko i između političkih prostora. Oni problematiziraju i prkose 'teritorijalnim imperativima' suverene države. Zaista, njihovo lutanje, pomjera ontopološku normu (eng. *ontological norm*), koja nastoji popraviti ljudske identitete unutar prostornih granica nacionalne-države. Posljedica ovakvog djelovanja je remećenje naše državo-centrične konceptualizacije ali i problematizacija datog shvatanja karaktera i položaja političkog.

Slične argumente u vezi sa brojem izbjeglica, iznose Peter Nyres i Mick Dillon. Nyres tvrdi, da izbjeglica, kao neko ko ne može tvrditi da je član 'prave' političke zajednice, djeluje kao 'granični koncept', koji zauzima dvosmislenu zonu između građana i čovjeka. Dillon, pak, tvrdi da izbjeglica ostaje van konvencionalnih načina političkog subjektiviteta, vezanih za suverenu državu. Već i postojanje izbjeglica, poziva na preispitvanje utvrđenog suverenog života političke zajednice, otkrivanjem otuđenja koja dijele kako građani tako i izbjeglice. Kako to ističu Soguk i Whitehall izbjeglice i migranti, prelazeći preko državnih granica uz izbjegavanje zatočeništva, stvaraju efekat pućanja tradicionalnih konstitutivnih narativa međunarodnih odnosa.

## Suverenitet i etika iskljućenosti

Etičku kritiku državnog suvereniteta, upućenu od strane postmodernizma, treba posmatrati u odnosu na dekonstruktivnu kritiku totalizacije i deteritorijalizirajućeg efekta transverzalnih poteškoća. Dekonstrukcija je već objašnjena, i to kao strategija interpretacije i kritike, koja cilja na teoretske koncepte i društvene institucije koje teže totalizaciji ili apsolutnoj stabilnosti. Jako je bitno napomenuti, da se postmoderna kritika suverene države primarno fokusira na *suverenitet*.

Suverena država danas, može biti dominantan vid subjektivnosti u međunarodnim odnosima, ali upitno je, da li je opravdana tvrdnja,

da je ona primarni i isključivi politički subjekt. Najistaknutiji prikaz etičko-političkih troškova suverene države, nudi Rob Walker u djelu „*Inside/Outside*“ (1993). Walker predstavlja takav kontekst, u kojem je državni suverenitet mobiliziran kao analitička kategorija uz pomoć koje se razumijevaju međunarodni odnosi, i koja je primarni izraz moralne i političke zajednice. Kritika koju iznosi Walker, upućuje na to da se državni suverenitet, najbolje razumijeva kao konstitutivna politička praksa, koja se historijski pojavila, kako bi razriješila tri ontološke kontradikcije. Odnos između vremena i prostora, razriješen je zadržavanjem vremena u okviru odomaćenog teritorijalnog prostora. Nadalje, odnos između univerzalnog i pojedinačnog, razriješen je kroz sistem suverenih država, koji, sa jedne strane izražava pluralnost i posebnost država, dok sa druge, izražava univerzalnost jednog sistema. Osim toga, ovakvo rješenje omogućilo je ostvarivanje univerzalnih vrijednosti unutar pojedinih država. Konačno, odnos između *sebe* (identitet) i *drugih*, razriješen je u kontekstu ‘insajdera’ i ‘outsajdera’, prijatelja i neprijatelja. U dekonstruktivnom stilu, Walker želi da „destabilizuje (te) naizgled oprečne kategorije, na način da pokaže, kako su one istovremeno i konstitutivne, a ipak uvijek i u procesu međusobnog razlaganja“. Sveukupno dejstvo Walker-ovog istraživanja državnog suvereniteta, a koje je u skladu sa pomenutim ‘političkim prozaicima’, jeste preispitivanje, da li je državni suverenitet više korisna deskriptivna kategorija ili efektivni odgovor na probleme sa kojima se čovječanstvo suočava u modernom političkom životu.

Analiza koju nudi Walker, sugeriše da postaje sve teže organizovati moderni politički život u kontekstu suverenih država i granica. On tvrdi, da postoje „prostorno-vremenski procesi, koji su radikalno suprotni rješenju izraženom u načelu državnog suvereniteta“. Kako iz materijalnih tako i iz normativnih razloga, Walker odbija prihvatiti državni suverenitet kao jedini ili najbolji mogući način organizovanja modernog političkog života. Ovakav život, ne treba biti uhvaćen između uzajamno isključivih i iscrpnih suprotnosti, kao što su to unutrašnjost i vanjština. Identitet ne mora biti isključiv, razlika se ne mora tumačiti kao antiteza identitetu, a kompromis između ljudi i građana ugrađen u modernu državu, ne mora uvijek privilegovati zahtjeve građana u odnosu na zahtjeve čovječanstva.

Preispitivati pitanja političkog identiteta i zajednice, bez podlijevanja binarnim opozicijama, znači razmišljati o političkom životu

izvan paradigme suverenih država. To također znači i ozbiljan pristup mogućnosti nastanka novih formi političkog identiteta i zajednica, koje ne bi bile zasnovane na apsolutnoj isključenosti i prostornim razlikama između ovdje i tamo, i između *sebe* (identitet) i *drugih*.

Connolly predstavlja postmodernu kritiku koja direktno dovodi u vezu pitanje demokratije i suvereniteta. Njegov argument je, da se pojam državnog suvereniteta ne poklapa sa pojmom demokratije, naročito u kasnoj globaliziranoj modernizaciji. Svrha njegove kritike je, da izazove „monopol koji suverena država ima nad odanošću, identifikacijama i energiji svojih članova“. Višestruki načini pripadanja i međuzavisnosti, kao umnožavanje globalnih rizika koji postoje u kasnoj modernizaciji, komplikuju urednu jednostavnost binarnih podjela između unutra i vani. Poenta koju Connolly nastoji predstaviti je, da obaveze i dužnosti konstantno prelaze granice suverenih država. On kaže, da suverenitet „postavlja suviše stroga ograničenja na identifikacije i lojalnosti, koje se šire van njega“, zbog toga je neophodno promovirati *etos* demokratije koji prevazilazi teritorijalizaciju, na način da presijeca državu, na svim njenim nivoima. On to naziva ‘razvrstavanjem demokratije’, a još prikladniji naziv bio bi ‘deteritorijalizacija demokratije’. „Ono što je politički potrebno“, kaže on, „je niz međudržavnih, nestatističkih pokreta, organizovanih preko državnih linija, mobiliziranih oko specifičnih pitanja od globalnog značaja, vršeći pritisak na države iznutra i izvana, kako bi istovremeno izvršile rekonfiguraciju utvrđenih uvjerenja, prioriteta i politika.

Sličan argument iznosi i Campbell, a prema istom normi on-topologije proizvodi ‘moralnu kartografiju’ koja teritorijalizuje demokratiju i odgovornost, ograničavajući je na granice suverene države. Međutim, Campbell, kao i Connolly, zainteresovan je za razvoj etosa demokratske pluralizacije, koji bi promovisao toleranciju i multikulturalnost unutar ali i preko državnih granica. Promovisanjem aktivne afirmacije alternativnosti, ona bi se odupirala logici suverene države teritorijalizacije i zadržavanja.

## Postmoderna etika

Postmodernizam postavlja pitanje, šta bi etika mogla značiti izvan paradigme suverene subjektivnosti? Postoje dva segmenta etike koja se razvijaju iz razmišljanja postmodernizma o međunarodnim

odnosima. Jedan dovodi u pitanje ontološki opis na osnovu kojeg su tradicionalni argumenti etike utemeljeni. Ovaj segment, unapređuje ideju etike koja nije zasnovana na rigidnoj, čvrstoj granici između unutrašnjosti i spoljašnjosti. Drugi segment se pak, fokusira na relaciju između ontološkog i etičkog temelja. On zapravo preispituje, da li ontologija mora prethoditi etici.

Prvi segment najviše je istaknut od strane Ashley i Walker-a i Connolly-a, pri čemu se od temeljnog značaja za njihovo pisanje, ističe kritika povjerenja uloženog u granice. Opet, glavna meta postmodernizma u tom smislu je suverena odbrana države od krutih granica. Teritorijalne granice, za koje se smatralo da označavaju limit političkog identiteta ili zajednice, postmodernizam posmatra kao historijski kontigentne i vrlo dvosmislene tvorevine i kao takve, one nemaju transcendentalan status. Kao izazov etičkim ograničenjima nametnutim državnim suverenitetom, postmodernom etikom ili 'diplomatskim etosom', kako ih Ashley i Walker nazivaju, one nisu ograničene nikakvim prostornim ili teritorijalnim ograničenjima, i nastoje „učiniti mogućom rigoroznu praksu ove etike u najširem mogućem kompasu“. Nijedna demarkacijska granica ne bi trebala ometati proces u kojem ovakva etika postaje univerzalna i prelazi granice (kako zamišljene tako i teritorijalne):

*„Tamo, gdje se ova etika praktikuje rigorozno, niti jedan glas, ne može efektivno tvrditi da herojski stoji na nekoj isključivoj osnovi, nudeći tu osnovu kao izvor neophodne istine koju bi ljudska bića morala nasilno predstavljati, u ime građanstva, ljudi, nacije, klase, rod, rasa, zlatnog doba, ili historijski uzroka bilo koje vrste, bilo koje vrste. Tamo, gdje se ova etika praktikuje rigorozno, niti jedan totalitarni poredak, nikada ne bi mogao postojati.“*

U razbijanju etike suverene isključenosti, postmodernizam nudi takvo shvatanje koje se zasniva na njenoj odvojenosti od teritorijalnih ograničenja. Diplomatski etos je 'deteritorijalizirana' etika, koja se razvija na način da svjesno krši granice suverenosti. Takva etika, dopunjuje deteritorijalizirani pojam demokratije predstavljen od strane Connolly-ja. U osnovi obje ove ideje su kritika državnog suvereniteta, kao osnova za vođenje, organizaciju i ograničavanje političkog života.

Drugi etički segment, predstavljen je od strane Campbell-a. On slijedi Derrid-u i Levinas-a, preispitujući tradicionalni pristup, koji utvrđuje etiku na osnovima ontologije, naročito ontologije ili metafizike prisustva. Ovaj segment, ne počinje sa empirijskim prika-

zom svijeta kao neophodnog uvoda u etičko razmatranje, prije bi se moglo reći da on daje primat etici u smislu 'prve, početne filozofije'. Ključni teoretičar kada se radi o baš ovom etičkom pristupu je Emmanuel Levinas, na čiji je rad više uticala jevrejska teologija, nego grčka filozofija. Zaista, razlika između ova dva pravca promišljanja, konstantno se odvija i razrađuje u misli Levinas-a, i to kao razlika između filozofije alternative, i filozofije identiteta ili totaliteta.

Levinas preokreće hijerarhiju između ontologije i etike, dajući primat etici kao početnoj tački. Čini se, kako etika funkcioniše kao uslov koji čini mogućim svijet bića. Levinas nudi i novi opis ontologije, koja je neraskidivo povezana sa etikom, koja je zadužena za etiku i kao takva u potpunosti oslobođena impulsa totalizacije. Njegova misao protivna je svim formama ontološkog i političkog imperijalizma i totalitarizma. U šemi koju je Levinas predstavio, subjektivitet je nastao kroz i kao etička relacija. Dejstvo ovakvog pristupa, ogleda se u ponovnom angažmanu ideja o subjektivitetu i odgovornosti, ali sada u svjetlu etike drugog, odnosno alternativnog. Levinas ističe da, „Etika redefiniše subjektivnost kao ... heterenomnu odgovornost“.

Ovo uzdiže pojam etike, koji odstupa od Kant-ovskog principa generalizacije i simetrije koja se nalazi u teoriji kritike. Umjesto da se počne od *Sebe* (identitet) i da se onda univerzalno generalizuje imperativ, zajednici jednakih, Levinas počinje od *Drugih*. Drugi, postavljaju određene zahtjeve identitetu, upravo zbog toga i postoji asimetričan odnos između njih dvoje. Krajnji rezultat, ogleda se u unapređenju „različitog oblikovanja politike, takve politike čija svrha borba za ili u ime alternacije, a ne borba za njeno uklanjanje, brisanje ili iskorjenjivanje. Međutim, Michael Shapiro je pokazao, kako *etos* nije nužno toliko različit od pomenute Kant-ovske etike ljubavnosti koja ohrabruje univerzalnu toleranciju različitosti kao sredstvo umanjivanja globalnog nasilja.

Posljedica ozbiljnog shvatanja postmodernističke kritike totaliteta i suvereniteta je ta, da centralni politički koncepti, poput recimo zajednice, identiteta, etike i demokratije, bivaju podvrgnuti preispitivanju sa ciljem izbjegavanja njihove reteritorijalizacije od strane suverene države. Zaista, odvajanje ovih koncepta od teritorija i suvereniteta objedinjuje praktični zadatak postmoderne politike ili etike. Anthony Burke objašnjava u snažnoj kritici „*Just War*“ teorije nakon „11. septembra“, postmoderni koncept 'etičkog mira', odbio bi da „kanališe svoje etičke obaveze isključivo kroz državu ili da se



osloni na nju da nas nasilno štiti“. Ipak, treba napomenuti, kako postmodernizam, kao kritika totalizacije, oponira konceptima identiteta i zajednice samo u onoj mjeri u kojoj su one dogmatski povezane sa pojmovima teritorijalnosti, ograničenosti i isključivosti. Povjerenje postmodernizma uvijek je bilo podvrgnuto izazovima, od strane epistemoloških i političkih tvrdnji o totalizmu i suverenitetu, te su se i na taj način otvarala pitanja o položaju i karakteru političkog.

## Zaključak

Postmodernizam daje nekoliko doprinosa proučavanju međunarodnih odnosa. Prvenstveno, kroz svoju genealošku metodu, on nastoji razotkriti blisku vezu između tvrdnji o znanju i tvrdnji o političkoj moći i autoritetu. Zatim, kroz tekstualnu strategiju dekonstrukcije, postmodernizam teži ka tome da problematizuje sve tvrdnje o epistemološkoj i političkoj totalizaciji, i jedno i drugo, predstavlja posebno značajne implikacije za suverenu državu. Osim toga, to znači da suverena država, kao primarni način subjektivnosti u međunarodnim odnosima, mora biti podvrgnuta pažljivom ispitivanju, kako bi se učinile vidljivom njene prakse zadržavanja i isključivanja. Štaviše, nešto sveobuhvatniji prikaz savremene svjetske politike, mora podrazumijevati analizu onih transverzalnih aktera i pokreta, koji djeluju izvan i preko državnih granica. Treće, postmodernizam nastoji preispitati koncept političkog bez referisanja na pretpostavke suvereniteta i reteritorijalizacije. Preispitujući ideju koja počiva na tome da karakter i položaj političkog moraju biti određeni od strane suverene države, postmodernizam nastoji proširiti političku maštu i niz političkih mogućnosti za transformaciju međunarodnih odnosa. Svi pomenuti doprinosi, čini se, važniji su nego ikada, a naročito nakon „11. septembra“.